

Proč je i po třiceti letech důležité vyprávět „malé dějiny“?

14.7.2025 - Petra Jungwirthová | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

(11. 7. 2025) - Kniha Sametová revoluce v regionech, kterou sestavili historici Jiří Petráš a Libor Svoboda, rozšiřuje pohled na přelomový rok 1989 za hranice hlavních měst a celostátních událostí. Nabízí mozaiku studií, které sledují průběh listopadové revoluce v různých koutech Československa - v okresních městech, v průmyslových centrech, i v zapomenutých regionech. Tuto knihu vydal Ústav pro studium totalitních režimů jako součást letošního edičního plánu, který počítá s publikací 26 odborných titulů. V rozhovoru s oběma editory jsme se ptali na vznik knihy, regionální specifika revoluce i na to, proč je i po třiceti letech důležité vyprávět „malé dějiny“.

Co vás přivedlo k nápadu připravit knihu, která by se zaměřila na sametovou revoluci mimo hlavní centra?

Jiří Petráš: Impulsem byla dlouholetá zkušenost z výuky i výzkumu. Rok 1989 bývá ve veřejném prostoru spojován hlavně s Prahou – s demonstrací na Národní třídě, s Občanským fórem, s chartisty. To je samozřejmě legitimní, ale my jsme měli pocit, že obraz revoluce je příliš zúžený. Chtěli jsme ukázat, že se přechod k demokracii odehrával i jinde – v Třebíči, v Pelhřimově, v Nitře.

Libor Svoboda: A nejen to – že tam často probíhal s větší osobní intenzitou. V malých městech se lidé navzájem znali, byli v kontaktu v práci, ve škole, v obchodě. Revoluce tu byla nejen politickou, ale i sociální událostí. Vyžadovala osobní odvalu, protože člověk riskoval vystoupení často tváří v tvář těm, kdo dohlíželi na jeho pracovní i soukromý život.

Jak jste vybírali regiony a autory jednotlivých studií?

Libor Svoboda: Snažili jsme se pokrýt republiku co nejrovnoměrněji – tedy Čechy, Moravu, Slezsko i Slovensko. Výběr regionů jsme volili podle několika kritérií: dostupnosti zdrojů, badatelského zázemí, ale i podle originality příběhů. Například Pelhřimov nebo Tábor nejsou běžně popisované ve školních učebnicích, přitom i tam docházelo k významným událostem.

Jiří Petráš: Autoři byli často historici, kteří daný region dobře znají – ať už profesně, nebo osobně. Někteří působí v místních archivech, jiní se dlouhodobě věnují regionálním dějinám. Klíčová pro nás byla jejich schopnost zasadit lokální dění do širšího kontextu. Chtěli jsme, aby to nebyla jen kronika událostí, ale analýza – kdo byli klíčoví aktéři, jaké existovaly sítě, jak reagovali lidé napříč společnostmi.

V čem byly regionální podoby sametové revoluce specifické?

Jiří Petráš: V mnoha místech byl přechod pozvolnější, ne tak viditelný. Nebyly tam masové demonstrace, ale spíše individuální nebo komunitní aktivity. Někdy byla hlavní hybnou silou místní kulturní scéna – knihovny, školy, divadla. V jiných případech hrály roli církve nebo ekologické spolky.

Libor Svoboda: Důležitým specifikem byla struktura moci. V regionech měly silnou pozici okresní výbory KSČ, státní bezpečnost, vedení podniků. Revoluce se tu odehrávala často v kancelářích, na poradách, v jednáních o obsazení funkcí. Ne vždy to bylo vidět na ulici, ale ten zápas byl skutečný – a někdy i velmi tvrdý.

Jak složité bylo shromáždit dostatek pramenů?

Libor Svoboda: Velmi záleželo na lokalitě. Někde byly zachovány kompletní materiály okresních výborů strany, zápisy z jednání, záznamy bezpečnostních složek. Jinde byl archivní materiál roztržštěný nebo už zlikvidovaný. Doplnovali jsme to proto orální historií – rozhovory s pamětníky, bývalými funkcionáři i aktivisty Občanského fóra.

Jiří Petráš: Někdy šlo o detektivní práci – dohledat například jména lidí, kteří na místní úrovni stáli u zrodu občanských iniciativ, nebo kteří se pokoušeli tlumit změny. A také jsme často narazili na to, že paměť je selektivní – lidé si pamatují různé věci různě. Proto bylo důležité kombinovat více typů zdrojů.

Co vás při práci na knize nejvíce překvapilo?

Libor Svoboda: Asi to, kolik aktérů revoluce se do dnešních dní téměř „ztratilo“. Ne že by je někdo záměrně vymazal – ale protože nikdy nevstoupili do vysoké politiky, nestali se mediálně známými, a přitom sehráli zásadní roli ve svých městech. To, že jim dnes můžeme vrátit jména a příběhy, je podle mě jeden z hlavních přínosů té knihy.

Jiří Petráš: A také mě překvapilo, jak odlišné byly způsoby, jakými lidé revoluci prožívali. Někde byla euforie, jinde opatrnost, někde odpor. Neexistuje jeden „revoluční scénář“ – i proto jsme chtěli zachytit rozmanitost těchto zkušeností.

Proč by podle vás měla veřejnost o těchto regionech a jejich roli v revoluci vědět?

Jiří Petráš: Protože bez nich nedává celonárodní dějinný obraz smysl. Dějiny se netvoří jen v hlavních městech, ale ve stovkách menších míst. Lidé tam zažili změnu režimu často bez ochrany davu, médií, se všemi osobními riziky. A právě v těchto „malých dějinách“ se velmi zřetelně ukazuje odvaha, odpovědnost a v některých případech i lidská slabost. To vše je součástí naší společné minulosti.

Libor Svoboda: Kromě toho může znalost regionálních příběhů pomoci dnešnímu čtenáři lépe pochopit současnost. Mnohé kořeny dnešního občanského aktivismu, komunální politiky i nedůvěry ve stát sahají právě do doby přelomu 1989/1990. Pokud chceme pochopit, kde jsme, musíme vědět, čím jsme prošli.

Kniha *Sametová revoluce v regionech* připomíná, že přechod ke svobodě nebyl jen otázkou velkých náměstí a televizních debat. Odehrával se také v městských divadlech, školních kabinetech, na okresních výborech nebo v jednáních místních podnikových rad. Jiří Petráš a **Libor Svoboda** spolu s dalšími autory zachytili tyto často opomíjené příběhy s historickou přesností i lidským citem. Výsledkem je publikace, která rozšiřuje obraz roku 1989 o desítky hlasů z míst, kde se dějiny často píší tiše – ale s trvalým dopadem.

AUTOR: **PETRA JUNGWIRTHOVÁ**

FOTO: **ÚSTR / MARTIN VACEK**

PhDr. Jiří Petráš

Kurátor sbírkového fondu Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, historik se zaměřením na nejnovější dějiny. Zabývá se dějinami každodennosti za normalizace, regionálními dějinami a problematikou transformace po roce 1989. Je autorem a spoluautorem několika monografií, studií a odborných článků. Ve své práci dlouhodobě usiluje o propojení „velkých“ dějin s příběhy obyčejných lidí.

Mgr. Libor Svoboda, Ph.D.

Odborník na soudobé dějiny Československa, zejména na období komunistické diktatury a proces jejího rozpadu. Působí v Ústavu pro studium totalitních režimů, kde se věnuje výzkumu represí, politických procesů, občanského odporu a tranzice moci na přelomu 80. a 90. let. Specializuje se na dějiny východní Evropy a přednáším na FF MU Brně moderní dějiny Československa a dějiny východní Evropy. Je spoluautorem řady odborných publikací a popularizačních výstupů zaměřených na období tzv. třetí republiky, komunistického režimu i posttotalitní transformace. Aktivně se podílí na popularizaci moderních dějin a na zprostředkování regionálních zkušeností širší veřejnosti.

<https://www.ustrcr.cz/rozhovor-s-editoru-nad-knihou-sametova-revoluce-v-regionech>